

R

En mangfoldig møteplass

Åpen barnehage som integreringsarena

Ingunn Skjesol Bulling

Sammendrag

Integrering er en uttalt målsetning i norsk innvandringspolitikk. Denne artikkelen ser på integrering på det relasjonelle nivået, og diskuterer hvordan Åpen barnehage kan fremme integreringsprosesser. De åpne barnehagene i denne studien er møteplasser for barn og deres omsorgspersoner. Artikkelen bygger på deltakende observasjon, i tillegg til intervju av både foreldre og ansatte i fem åpne barnehager. Tre kategorier presenteres for å synliggjøre hovedtrekk ved settingen som kan ha betydning for integrering: Mangfoldet i gruppa, fellesskap gjennom hverdagsaktivitet og dynamisk språkmiljø. Gjennom samhandling der både barn og voksne deltar dannes det et mulighetsrom for ulike integreringsprosesser. De utvikler språkkompetanse, blir kjent med ulike kulturer og tradisjoner, forhandler identitet og bygger nettverk. De åpne barnehagene framstår som møteplasser som oppleves som attraktive både for minoritets- og majoritetsbefolkningen.

Abstract

Integration is high on the agenda of the Norwegian migration policies. This article explores integration on the relational level, and discusses how Open Kindergarten can promote integration processes. The open kindergartens in this study are meeting points for children and their caregivers. The article is based on participatory observation and interviews, with both parents and professionals, in five open kindergartens. In this article, I present three categories which highlight how the setting may promote integration processes. These are: the diversity of the group, community through everyday activities and an interactive language environment. Through their interactions, the children and adults together, create a setting that renders integration processes possible. They develop language competence, become acquainted with different cultures and traditions, negotiate identity and build social networks. The open kindergartens are seen as attractive meeting points for both the minority and the majority population.

Innledning

Migrasjon er en utfordring, både for individet som flytter og for samfunnet som tar imot dem (Fandrem 2011). Det norske samfunnet er i endring. Siden midten av 1970-tallet har innvandring og globalisering i økende grad gjort Norge til et flerkulturelt, fleretrisk og flerreligiøst samfunn (Goth og Berg 2014). I

dag har 17 % av den norske befolkningen innvandrerbakgrunn eller er barn av innvandrerforeldre (SSB 2017b). Vi vet at innvandrere er en sårbar gruppe. Den voksne innvandrerbefolkningen rapporterer i større grad enn voksne født i Norge at de har dårlig helse, og spesielt i forhold til psykiske

plager (Dahl, Bergli og van der Wel 2014). Tall fra statistisk sentralbyrå viser at innvandrere har høyere arbeidsledighet enn resten av befolkningen (SSB 2017a). Barn med innvandrerbakgrunn er sterkt overrepresentert blant de som lever i husholdninger med vedvarende lavinntekt, og tendensen er økende (NOU 2011:14). De får i gjennomsnitt lavere karakterer enn dem som har norsk som morsmål (Bakken 2007). Barn med innvandrerbakgrunn er også i større grad representert i gruppen elever som får spesialundervisning (Markussen, Frøseth og Grøgaard 2009). Kunnskap om, og fokus på risikofaktorene for ulike innvandrergrupper er viktig. Samtidig er det viktig å sette fokus på de ressursene et økt mangfold kan bringe med seg. Det er en sterk overvekt av risikoperspektiv når innvandrere omtales i politiske dokumenter. Denne artikkelen fokuserer på ressursene, og hvordan Åpen barnehage kan fremme integreringsprosesser. I dette ligger det ikke en fornektelse av utfordringene, men en erkjennelse av at vi trenger å løfte ressursperspektivet i integreringsarbeidet.

- Barn med innvandrerbakgrunn er også i større grad representert i gruppen elever som får spesialundervisning.

Integrering har vært en sentral politisk føring på innvandringsfeltet over flere tiår, men det legges ulikt innhold i begrepet. Denne artikkelen tar utgangspunkt i et *relasjonelt integreringsbegrep*, der fokuset er på det som skjer i møtet mellom minoritet og majoritet (Berg og Lauritsen 2009). Dette perspektivet på integrering innebærer et gjensidig ansvar fra begge parter, som motsats til en forståelse der individet forventes å «integrere seg» inn i et etablert og uendret samfunn. Integreringsprosessene

skjer på ulike nivå, og prosessene har betydning for hverandre. Integrasjon forutsetter åpenhet og nytenkning både på individnivå, relasjonelt nivå og strukturelt nivå (Berg 2010: 54). Denne artikkelen utforsker det relasjonelle nivået. Fokuset er på det som skjer i møtene mellom deltakerne, og hvordan dette kan ha betydning for integreringsprosesser for barn og familier. I det analytiske arbeidet ble følgende teoretiske begrep nyttige for å se de empiriske funnene i denne studien i en større sammenheng: Tilhørighet, relasjoner og mangfold.

Integreringsprosesser handler om å oppleve tilhørighet på tvers av kulturelle grenser og samfunnsstrukturer. Å oppleve tilhørighet er sett som et grunnleggende behov (Malsow 1954; Baumeister, Leary og Steinberg 1995), som er avhengig av erfaring med å bli sett og verdsatt i møte med andre (Hagerty m.fl. 1992). Å etablere seg i et nytt land innebærer en form for reorientering når det gjelder egen posisjon, egne roller og opplevelsen av hvem man er (Berg og Lauritsen 2009). I denne prosessen må de som kommer til et nytt land finne en balanse mellom å ta vare på det de opplever som verdifullt fra opprinnelseslandet og kombinere dette med det som kreves, forventes og gis av muligheter i det nye vertslandet (Berg 2010: 337). Dette kan forstås som en forhandling der målet er tilhørighet. For mange er det viktig å holde på opplevelsen av tilhørighet både til opprinnelseslandet og til sitt nye hjemland. De minste barna som er med i denne studien lever sine sosiale liv tett knyttet til sine nærpå personer. Hvilke arenaer de er på og hvem de møter defineres av de voksnes valg. For deres integreringsprosesser vil det være viktig å få muligheten til å begynne å forhandle identitet, tilhørighet og sosial tilknytning (Kalkman 2017).

For å etablere tilhørighet til et samfunn er både nære relasjoner og mer perifere kontakter viktige (Semb, Borg og Ness 2016: 205). Granovetter (1973) beskriver styrken i de svake koblingene mellom aktører fra forskjellige nettverk. Han viste at de svakere koblingene ga tilgang til impulser som ikke var tilgjengelig fra de personene som inngikk i personens nærmeste nettverk. «Weak ties, often denounced as generative of alienation are here seen as indispensable to individuals opportunities and to their integration into communities; strong ties, breeding local cohesion, lead to overall fragmentation” (Granovetter 1973: 1378).

- De åpne barnehagene skiller seg fra de ordinære med at barn og voksne deltar sammen.

Granovetter argumenterte for at disse svake koblingene ga muligheten til at ulike nettverk knyttet seg sammen, og at dette kunne føre til mindre fragmenterte samfunn. Gjennom en studie av førstegenerasjonsinnvandrere i Norge har Valenta (2008) vist betydningen av de svake koblingene for nyankomne innvandreres rekonstruksjon av en positiv identitet. Han fant at deres bekjentskap med nordmenn hadde betydning for opplevelsen av å bli akseptert, og for å se seg selv som inkludert og respektert i det sosiale miljøet (Valenta 2008: 223).

Et annet gjennomgående begrep i denne artikkelen er mangfold. Mangfold brukes ofte for å beskrive noe som flerkulturelt. Fandrem (2011) beskriver mangfold som en normaltilstand. Hun vektlegger at mennesker er forskjellige, og at vi derfor må møte hvert menneske med å ta hensyn til det unike hver og en har med seg. Her brukes det for å synliggjøre at de som deltar

i Åpen barnehage er ulike, både når det gjelder etnisitet, kjønn og sosiokulturell status. Mangfoldet ses som noe positivt (Berg 2010), det representerer en ressurs. I dette arbeidet har jeg valgt å benevne dem som har migrert til Norge som mennesker med innvandrerbakgrunn.

Åpen barnehage - en del av familiens hus

Åpen barnehage er et kommunalt lavterskeltilbud, en møteplass for barn og deres omsorgspersoner. De åpne barnehagene i denne studien er en del av tjenestene i Familiens hus, en familiesentermodell med samlokaliserte kommunale tjenester for barn, unge og deres familier. I 2012 hadde 132 norske kommuner valgt å etablere familiens hus eller lignende samarbeidsmodeller (Gamst og Martinussen 2012). Sentrene inneholder tjenester som helsestasjon, pedagogisk-psykologisk tjeneste, forebyggende barnevern, svangerskapsomsorg og fysio- og ergoterapi. Som en del av virksomheten tilbyr sentrene ulike lavterskeltilbud. En fjerdedel har tilbudet Åpen barnehage. Dette tilbudet har som mål å være en foreldrestøttende og nettverkskapende møteplass, som fremmer trivsel, utvikling og helse hos barn og foreldre (Adolfson, Martinussen og Thyraug 2011). De åpne barnehagene skiller seg fra de ordinære med at barn og voksne deltar sammen. Familiene kan komme og gå som det passer innenfor åpningstiden, og det er ingen krav om forhåndsavtale, søknad eller henvisning. De som bruker tilbudet representerer en stor variasjon både når det gjelder alder, kjønn, økonomi, utdanning, etnisitet og arbeidssituasjon. I tillegg til å være en åpen møteplass benyttes de åpne barnehagene som arenaer for mer målrettede tiltak, og i enkeltsaker kan de ansatte samarbeide med tjenester som barnevern eller fysioterapitjenesten.

Virksomheten i de ulike åpne barnehagene er tilpasset den konteksten de tilhører, men felles for dem er at de ansatte beskriver at de jobber for barna gjennom å støtte foreldrene i deres omsorgsrolle. De åpne barnehagene i denne studien er bemannet med en til to ansatte i åpningstiden. De samarbeider med de andre tjenestene i familiesentrene, og kan bistå foreldrene i å ta kontakt med ulike tjenester ved behov. Ett av sentrene har organisert det slik at tilbudet besøkes av representanter fra de ulike tjenestene på faste dager. Aktivitetene i de åpne barnehagene varierer også fra sted til sted, men de ligner ordinære barnehager med frilek, sangstund, lese-krok, utetid og måltider.

De åpne barnehagene representerer et lite utforsket felt. En rapport som fokuserte på organiseringen av virksomheten i de åpne barnehagene fant at det var stor variasjon mellom barnehagene i forhold til om man legger hovedvekten på læring, opplevelser og formidling, på inkludering og forebyggende helse- og familievern, eller på integrering av minotetspråklige (Haugset 2014). Det er ikke funnet studier som har sett spesifikt på integreringsprosesser i Åpen barnehage. En rapport fra 1998 viste at det ikke var så mye kontakt på tvers av kulturer som de ansatte forventet (Tingstad og Kvamstad). De studiene som har sett på brukerperspektivet har funnet at brukerne var godt fornøyd med tilbudet, og at de opplevde at Åpen barnehage bidro til etablering av nye relasjoner og stimulerte til styrkede nettverk (Vedeler 2011; Haugland, Rønning og Lenschow 2006). Kontakten med de ansatte er også trukket fram som viktig, og de opplevde at terskelen for å stille spørsmål var lav (Bulling 2016; Haugland, Rønning og Lenschow 2006). En undersøkelse i åpne barnehager i Sverige fant at gruppen familier som brukte tilbudet representerte

en variasjon når det gjaldt sosioøkonomiske faktorer som lignet den i befolkningen forøvrig, og at de åpne barnehagene fungerte som en møteplass der foreldrene ikke opplevde noe krav om å prestere (Bing og Abrahamsson 2011). Disse studiene er gjort over en periode på 19 år. Mye har endret seg i forhold til hvilke tilbud som er tilgjengelig for familier med små barn i løpet av denne tiden. Som tidligere påpekt har også migrasjon endret sammensetningen i den norske befolkningen i samme periode. Målet med denne artikkelen er å bidra til kunnskap om integreringsprosesser for familier med små barn, og diskuterer følgende spørsmål: Hvordan kan Åpen barnehage fremme integreringsprosesser?

Metode

Artikkelen er skrevet med utgangspunkt i prosjektet «Familiens hus som arena for helsefremming», som har til hensikt å utforske hvordan denne formen for tjenesteyting kan bidra til å løfte ressursperspektivet i møte med barn og familier. Studien er inspirert av *Grounded theory* som en konstruktivistisk tilnærming (Charmaz 2014). Denne tilnærmingen ser forskerens forforståelse som et utgangspunkt for å utforske feltet, og kunnskapen den utvikler som kontekstavhengig og samskapt av forskeren og deltakerne.

Datamaterialet er generert gjennom et feltarbeid i tre familiesenter med åpne barnehager. Sentrene er lokalisert i to kommuner og en av hovedstadens bydeler, og valgt ut for å representere en variasjon i demografi, både i forhold til befolknings tetthet og etnisitet. Datamaterialet som danner grunnlaget for analysene i denne artikkelen er feltnotater fra deltakende observasjon i de åpne barnehagene, i tillegg til intervju med foreldre som benytter tilbudet

og ansatte. Ett av sentrene hadde Åpen barnehage på tre ulike steder, så utvalget består derfor av fem åpne barnehager.

Datagenereringen ble gjennomført i to faser. Første fase besto av et besøk på hvert senter i 8–10 arbeidsdager. Hovedvekten var på deltakende observasjon der de åpne barnehagene ble en viktig setting. I tillegg gjennomførte jeg intervju med seks pedagoger som hadde hele eller deler av sin stilling tilknyttet Åpen barnehage. Fire jobbet i samme senter og ble intervjuet i en fokusgruppe, de to andre ble intervjuet individuelt. Lydfiler fra intervjuene og feltnotatene fra observasjonene utgjorde datamaterialet fra første fase. Analyseprosessen startet fra første møte med feltet. Gjennom hele første fase skrev jeg analytiske notat (memo) (Charmaz 2014), der spørsmål og små analytiske ideer gradvis tok form. Det var i disse notatene jeg begynte å se at materialet inneholdt interessante elementer om integreringsprosesser, foreldreroller og utenforskap. Disse begrepene gav utgangspunktet for de første kodene: Tilhørighet, språk og vennskap. Materialet ble kodet, og etter hvert ble handlingene knyttet til disse begrepene interessante. «Å dele leker» og «å by på mat», og «å hente kaffe», «å gi plass på lekematta» osv. De samme kodene ble brukt for å utforske både intervjuene og observasjonene.

- Mennene med kaffekoppene var i Åpen barnehage i flere timer denne dagen.

Intervju og deltakende observasjon ble benyttet i fase to for å utdype og konkretisere de foreløpige analysene. Det ble gjort et teoretisk utvalg (Charmaz 2014). 14 foreldre ble intervjuet, i tillegg til at fire av de ansatte ble intervjuet igjen. Det ble avtalt en dag i hver av de tre sentrene for å gjøre for-

eldreintervju. Foreldrene ble forespurt av de ansatte. Inklusjonskriteriet var variasjon på kjønn, etnisitet, og alder. Det var ikke nødvendig med tolk i intervjusettingen, det var tilstrekkelig å justere på tempo og stille oppfølgingsspørsmål for å avklare at innholdet i ytringen ble forstått riktig. Kombineringen av deltakende observasjon og intervju sikret et mangfold av stemmer i datamaterialet (Fangen 2011). Å skriftliggjøre analytiske tanker gjennom notatene var viktig i andre fase, og i tiden etter at datagenereringen var avsluttet. Notatene inneholdt utdypinger av kodene, og tankekart som viste koblingen mellom datakilder, koder og det som etter hvert ble kategoriene som presenteres her. Jeg brukte dataprogramvaren Nvivo 11 (Qualitative Solution and Research International 2015) til å organisere notater og lydfiler og til transkripsjon og analyser. Studien er godkjent av personvernombudet for forskning (NSD), og finansiert av Nord universitet.

Empiri og analyse

Feltarbeidet i de tre familiesentrene ga et rikt materiale. Gjennom analyseprosessen ble jeg opptatt av det som fremmer integreringsprosesser i de åpne barnehagene. Jeg har valgt å presentere empirien i tre kategorier for å synliggjøre hovedtrekk ved settingen som kan ha betydning for deltakernes integreringsprosesser. Kategoriene består av utdrag fra observasjoner og samtaler med foreldre og ansatte.

- Mangfoldet i gruppa
- Fellesskap gjennom hverdagsaktivitet
- Dynamisk språkmiljø

Mangfoldet i gruppa

Jeg sitter på gulvet i et rom fylt til randen av mennesker. Voksne og små barn. Jeg

lukker øynene og hører et mylder av stemmer, noen snakker somali, en snakker tysk med datteren sin, to damer snakker fransk i et hjørne, det er flere språk jeg ikke kjenner igjen, mange snakker norsk. Noen med sterk aksent. Jeg åpner øynene og tar inn resten av bildet. Inn gjennom døren kommer en mann med nystrøket skjorte og press i dressbuksa, i hendene har han to kopper kaffe. Han går forsiktig rundt lekende barn og foreldre som sitter på gulvet, med retning mot en ledig stol nesten i hjørnet av rommet. På gulvet foran stolen sitter en mann, kledd i hettegenser. Ermene er trukket opp til albuen, og avdekker armer der hver centimeter er fylt med tatoveringer. «Jeg regnet med at du også ville ha en kaffe» sier mannen med nystrøket skjorte og gir den ene koppen til mannen på gulvet. Stadig kommer det nye mennesker inn i rommet. De som allerede har funnet seg en plass hilser og gjør plass mellom leker og mennesker. (Feltnotat)

I dette overfylte rommet var det alltid plass til flere. De som tittet inn fra gangen fikk raskt øyekontakt med noen som hadde vært der en stund. Det så ut til å trygge dem som kom. Noen var godt kjent i settingen, mens andre kom for første gang. Den ansatte var raskt på bena hvis det kom noen som ikke hadde vært her før og informerte om rutiner og muligheter. De som kom inn i rommet inntok ulike posisjoner. Noen tok raskt kontakt med andre, kjente eller ukjente. Andre inntok en mer tilbaketrukket rolle. Mennene med kaffekoppene var i Åpen barnehage i flere timer denne dagen. De befant seg hele tiden i nærheten av hverandre, og de sa ikke så mye. Likevel var det tydelig at de kjente hverandre godt. De viste meg et fenomen mange av de ansatte var opptatt av, og som

en av barnehagelærerne omtalte som «usannsynlige vennskap». Sosiale koblinger mellom mennesker de aldri ville tenkt på å sette sammen. Mangfoldet i gruppa ga mulighet for å bygge relasjoner utenfor de sosiale gruppene de tilhørte ellers. Ifølge Granovetter (1973) gir slike koblinger effekt både på individ og samfunnsnivå. Personene som kobler ulike nettverk sammen får nye muligheter gjennom tilgang til andre mennesker og nye impulser. På et samfunnsnivå kan det føre til bedre integrerte lokalsamfunn fordi ulike grupperinger knyttes sammen.

En av barnehagelærerne som ble intervjuet sa: «Ingen dager er like her, du vet aldri hvem som utgjør gruppa i dag.» Mange av foreldrene er opptatt av at mangfoldet i gruppa er verdifullt i seg selv. Det gir mulighet for at alle som kommer kan finne noen å snakke med, noen de trives sammen med. De er også opptatt av at mangfoldet gir barna deres viktige erfaringer, og gjennom deltakelsen i dette miljøet håper de at de blir vant til at mennesker er forskjellige. En mor beskrev integrering som et fellesansvar hun ønsket å ta aktivt del i: «Jeg synes det er kjempeviktig for ungene mine også, altså vi lever i et samfunn der vi mer og mer blir nødt til å integrere oss, alle sammen, ikke bare de som kommer, men vi må også det, og det synes jeg er kjempeviktig.» (Intervju med mor)

Mange av foreldrene, både med innvandrerbakgrunn og de som er født i Norge, opplever at de har et ansvar for å bidra til at mangfoldet i samfunnet blir oppfattet som en normaltilstand (Fandrem 2011), og at de kan gjøre noe aktivt gjennom å gi barna sine erfaringer med mangfold. Erfaringene barna får fra det sosiale samværet med andre jevnaldrende kan sees som en start på å forhandle deres forståelse av hvem de er i forhold til andre (Kalkman 2017). Noen

av barna var mer tilbaketrukkne, men mange tok kontakt med de andre barna i gruppa. Flere av foreldrene fortalte at barna deres tok mer kontakt med ukjente barn på lekeplassen hjemme etter at de begynte å gå i Åpen barnehage. En far fra Tyrkia snakket om at barna knyttet gruppa sammen:

Jeg liker fellesskapet, det setter jeg pris på, både voksne og ikke minst for de små. Det positive er smittsomt og det går videre, det går begge veier, det skapes fellesskap. Det blir ikke noe parallellsamfunn her, selv om det er mange etniske grupper her. Selv om noen kanskje prater mer med hverandre, så blir de dratt med inn i fellesskapet, på grunn av barna.

Han har sett noe sentralt. De voksne som helst kommuniserer med noen de kjenner fra før blir utfordret på dette av barna. Når det gjelder de minste barna er dette særlig tydelig på lekemattene. Den direkte kommunikasjonsformen til de minste barna krever en form for respons fra de voksne.

To mødre sitter side ved side i gulvet. De er helt stille, ser ut i rommet. Av og til smiler de til barna sine. En gutt og en jente sitter på gulvet. Gutten drar seg framover på magen. Speider etter de fargerike lekene som ligger akkurat utenfor rekkevidde. Moren til gutten løfter han tilbake slik at han er innenfor rekkevidde flere ganger, så skifter han retning. Drar seg raskt opp på kneet til den andre kvinnen. Hun ser ham rett inn i øynene og sier: «Hei! Hva heter du venen?» Så er praten i gang, permisjonsordninger, motorikk, salg på H&M. I løpet av den neste timen har kvinnene vært igjennom et vell av tema. (Feltnotat)

Guttens forflytning i rommet åpner for en samtale som ikke var tilgjengelig bare sekunder før. De to kvinnene som satt på gulvet og så ut i rommet hadde ved første øyekast få likhetstrekk. Den ene kommer fra Ukraina, den andre fra Vestlandet. Begge er nye i byen og mammarollen, det er nok. Når døren først var åpnet, hadde de mye å snakke om. De trengte ikke hjelp til å finne gode tema for samtalen fra en gruppeleder. De trengte bare et startpunkt. Jeg har sett denne situasjonen mange ganger, i ulike former. I de små kommunikasjonssituasjonene oppstår kontaktpunkter, på tvers av tidligere etablerte relasjoner. I dynamikken mellom barnas kroppslige og verbale kommunikasjon og de voksenes følelsesmessige inntoning og bekreftelse (Stern og Randers-Pehrson 2003), oppstår det kontaktpunkter på tvers av tidligere etablerte relasjoner. Mattene er barnas domene. I et åpent rom med mange deltakere vil de aller fleste av dem på ulike måter komme i kontakt med andre voksne de ikke kjenner fra før. Og gjennom utforskningen av rommet, menneskene og lekene trekker de med seg de voksne inn i samhandling med hverandre. Flere studier viser at innvandrerfamilier får kontakt med nordmenn gjennom barnas venner og aktiviteter (Berg og Lauritsen 2009; Johannesen og Appoh 2016). Samhandlingen i Åpen barnehage viser at barna fungerer som kontaktskapere allerede når de er noen måneder gamle. Barnas direkte kommunikasjonsform og kompromissløse tilstedeværelse åpner dører for samtaler og relasjonsbygging mellom mennesker som ikke ville tatt kontakt på andre arenaer. Mangelen på «rømningsveier» på mattene kan selvfølgelig også oppleves som vanskelig for noen foreldre, og det er viktig å være bevisst på at denne arenaen ikke fungerer like godt for alle. Likevel er det mange som både viser og forteller at det er

lettere å samhandle på mattene i Åpen barnehage enn på andre arenaer. «Kafeer er ikke tilrettelagt for barn, her har vi det bra begge to» [Feltnotat].

Fellesskap gjennom hverdagsaktivitet

Dagene i de åpne barnehagene var i stor grad fylt med hverdagsaktiviteter for familier med små barn, som frilek, lesing og måltider. Barna og de voksne har med seg sine vaner, utfordringer og mestringsområder inn i disse aktivitetene. Det innebar at de hadde noen etablerte strategier de kunne velge å benytte. Samtidig brakte situasjonene ofte også med seg de utfordringene familiene opplevde hjemme. «Putt brødskiva i munnen, den skal ikke ligge på bordet!» En mor ser oppgitt på datteren som har lagt alle de små brødskivebitene utover bordet. Det er ingen igjen på fatet. Datteren ser spørrende opp på mor, ser ned på bitene med brød igjen, tar opp en av bitene og presser den inn i øret.» [Feltnotat]

- De voksne i hans barndom hadde ikke en foreldrerolle han ønsket å bringe videre.

I disse daglige gjøremålene er ingen automatisk bedre rigget enn noen andre for å mestre situasjonen. Det hjelper lite med en akademisk grad mot leverpostei i øret. Barna utforsker, forstår og tester verden, grenser og rammer på sin måte. Foreldrene prøver å veilede dem. Å være sammen med andre foreldre som hadde lignende utfordringer som dem selv, så ut til å knytte dem sammen i et fellesskap. Egne erfaringer med hverdagsliv og foreldreskap bekreftes eller suppleres gjennom å settes i sammenheng med andres, noe som ifølge Hagerty m.fl. (1992) kan bidra til å utvikle en opplevelse av tilhørighet. Gruppen tok ansvar

for de situasjonene som oppsto gjennom å støtte barnet og den voksne i situasjonen. Det kunne innebære å gi råd, dele av egne erfaringer, å le sammen med dem, eller å gi barnet og den voksne rom til å ta tak i situasjonen uforstyrret.

Hverdagsaktivitetene ga også mulighet for å utforske ulikhetene i kultur i gruppa. Et eksempel på det var at mange av de voksne sang i leken med barna. Når sangen var på andre språk enn norsk fulgte ofte samtaler mellom de voksne om innhold, språk og nasjonalitet. Et annet eksempel som ga rike muligheter til kulturutveksling var måltidene.

Kjøkkenet er fullt. Rundt bordet sitter barn og voksne tett i tett. Her spiser de når det passer dem. Kjøkkenet har vannkoker, mikrobølgeovn, kjøleskap, kopper, skåler og bestikk. Alle har med egen mat. Utvalget av mat på bordet representerer en stor variasjon. En norsk kvinne ser interessert på maten i boksen som tilhører jenta med mørke krøller på 1 ½ år ved siden av. Den har bøkker, hvit fisk og erter. Jenta plukker mat fra boksen med fingrene og spiser ivrig. «Hvordan har du fått henne til å spise det?» Hennes egen datter er litt yngre, sitter og spiser brødskive i terninger med leverpostei. Inni mellom tar hun etter posen med fruktmos. «Spise det?» Spør moren til jenta med de mørke krøllene. «Bør hun ikke spise det? Det er rester fra middagen i går, hun er så glad i erter!» [Feltnotat]

Det som nok var ment som et kompliment fra den norske kvinnen, gjorde den andre moren usikker. Mange av foreldrene med innvandrerbakgrunn er opptatt av å ikke gjøre noe feil. De fleste barn av norske foreldre hadde med matpakke med brød, de

minste barna fikk ofte grøt. I tillegg hadde de litt frukt, gjerne ferdigkjøpt som mos. Det framsto som en tydelig kontrast til de andre «matpakkene» på bordet. Små måltid som bar med seg andre kulturer og vaner. De var fargerike, luktet annerledes og ble tilberedt underveis i måltidet. Barna var nysgjerrige på hverandres mat, og fikk ofte smake av hverandre. De voksne snakket om oppskrifter, næringsinnhold, måltidssammenheng, hverdagsmat og festmat. Samtalene anerkjente kunnskap og kompetanse av uformell karakter. Hvordan maten ble tilberedt og spist, og hvordan ulike kulturer involverte barnet i måltidet og matlaging. Lindhart og Askeland (2016) finner også, gjennom en studie i en barnehage med stor andel minoritetsfamilier, at interessen for ulike matkulturer er stor i foreldregruppa. Det unike med denne settingen var at barna og de voksne spiste sammen i en gruppe. Det gav samtalen om mat og måltider en helt annen form enn den ville fått på et foreldremøte.

Måltidene var preget av at både voksne og barn søkte kontakt med hverandre. I tillegg skjedde det ofte noe uventet under måltidene. Noen veltet et glass og alt ble vått og klissete. Da måtte alle forholde seg til hverandre. De små hendelsene og kontaktforsøkene ble ofte til samtaler om hverdagsliv. Barna var til stede i samtalene, de avbrøt, bekreftet, ble utålmodige og uttrykte glede. Det ble skapt et fellesskap rundt bordet. Å ta del i dette fellesskapet var noe mange av foreldrene var opptatt av. De så det som viktig at barna opplevde tilhørighet i en større sammenheng.

Noen føler enda sterkere at de selv trenger fellesskapet de kan finne her. En annen far jeg snakket med beskrev en famling etter hvordan han skulle være forelder. Han flyktet fra hjemlandet som tenåring, og kom etter hvert til Norge og ble far mens

han bodde på et asylmottak. Han ventet fortsatt på oppholdstillatelse, men som han selv sa det: «Barna mine slutter ikke å vokse selv om saken min ligger på vent.» Nå var han far og måtte finne en måte å være det i den norske konteksten. De voksne i hans barndom hadde ikke en foreldrerolle han ønsket å bringe videre. Samtidig kjente han ingen andre måter å være far på. Han beskrev noe flere av de andre foreldrene snakket om, at de ønsket å finne en balanse mellom å ta vare på den kulturen de hadde med seg fra hjemlandet og det å passe inn i den norske konteksten. Dette er en utfordrende del av integreringsprosessen for mange av dem jeg møtte. For denne faren ble det å være i Åpen barnehage veldig viktig. «Jeg har fått se hvordan de [andre foreldre] leker med barna, hvordan de forklarer, trøster og hvordan de irettesetter. Da kan jeg lære av dem» (intervju med far). Her kunne han både lære gjennom å se hva de andre gjorde, og få muligheten til å snakke med andre om hvordan han så sin egen rolle, og barnas situasjon.

Hverdagsaktivitetene gir muligheter for både samtaler og nye erfaringer. I disse aktivitetene har alle ulike mestringsnivå. Egne referanserammer og ideer om barneoppdragelse kan bli utfordret av noen som løser samme utfordring på en helt annen måte. I disse situasjonene så jeg en maktforskyvning der foreldre som hadde høyt mestringsnivå på mange områder, åpent delte at de opplevde foreldrerollen som utfordrende. Det gjorde det mulig for andre som deltok å dele sine mestringsopplevelser på arenaer som ikke kommer så tydelig fram i samfunnet ellers. Jobb, størrelse på hus og hvilke ferieturer man har råd til vurderes som synlige bevis på suksess i mange sammenhenger. Ved bordene i Åpen barnehage verdsettes andre ting.

Dynamisk språkmiljø

Deltakerne i gruppa representerer, i tillegg til mangfold på mange andre parameter, også et mangfold når det gjelder språk.

Den ansatte smårydder, går mellom hyllene og bordet, en liten tur ut på kjøkkenet for å hente flere kopper. Det er lyd fra heissjakten og kort tid etter står en mor med en vogn i gangen. «Hei! Har du gått hit? Eller ble det buss i dag? Det er jo egentlig fint vær, vi tar vel en tur ut etter hvert.» «Neida – jeg tar bussen hjem. Det er nedoverbakke hit, det går fint, men det blir litt tungt å gå opp alle bakkene tilbake.» De snakker fort på dialekt, den ansatte fortsetter å rydde, mor pakker barnet ut av vogna. I løpet av kort tid kommer flere barn ifølge med sine foreldre. Den ansatte skiller på hvem som kommer. Hun hilser på alle både barn og voksne, men stopper med ryddingen når det kommer noen som ikke er stødige i norsk. Setningene blir korte, tempoet går ned, hun går over til riksmål. «Hvordan står det til?» «Bra?» svarer kvinnen og ler; hun ser nøye på den ansatte og gjentar i stakkato: «Sier man det? Hvordan står det til?» Latter blant de andre voksne i rommet. «Ja hva sier vi egentlig?» sier den ansatte og henvender seg til de andre. Ulike forslag kommer på løpende bånd. Uttrykkene testes ut blant foreldrene som har lite norsk kompetanse. (Feltnotat)

Her ble det å ønske deltakerne velkommen, benyttet til språktrening. Det var kvinnen som søkte mer kunnskap, hun var ivrig etter å lære, og etter å forstå. Jeg har hørt mange slike samtaler, de var ofte fylt med latter. Å lære et nytt språk innebærer langt mer enn å lære ord og setninger. I denne settingen var det rom for å stille spørsmål om hva

ulike utsagn egentlig betyr. Det er de andre foreldrene som svarer, og spørsmål de ikke klarte å svare på ble sendt videre i rommet. Ofte ble et tredje språk benyttet for å forstå ord eller setninger. Hvis noen kunne litt spansk, tysk eller gresk ble det benyttet som en måte å klargjøre innholdet i uttrykket. De tolket ikke, de oversatte ikke direkte, de forklarte begrepene med de midlene de hadde tilgjengelig.

I tillegg til språktrening i de situasjonene som oppstår benyttes leken aktivt til begrepsinnlæring. Sangstunden har mange sanger med bevegelser, som viser hva de synger om. Noen av barnehagene sendte med tekst til sangene de benyttet hjemme, og de voksne noterte «gloser» i margin for å huske betydningen til de kom hjem. Barn som hadde lite erfaring med norsk ble ofte invitert til å komme opp i sofaen sammen med en av de ansatte for å lese. De ansatte var også bevisste på å benevne ting og handlinger i leken med disse barna.

Det dynamiske språkmiljøet gjorde det mulig å etablere tilhørighet også for de som hadde begrensede norskkunnskaper. Gjennom å støtte språkutviklingen både til barn og voksne formet de ansatte en praksis som ble videreutviklet av de andre foreldrene som deltok. Ingen ble korrigert uten at de selv ba om det. Alle gikk inn for å forstå og for å bistå hverandre i kommunikasjon. Foreldre som valgte å snakke et annet språk med sine barn ble støttet på det. Dette samsvarer med kunnskap om at de fleste barn kan bli flerspråklige om de får mulighet til å bli kjent med flere språk tidlig. Det kan også ha betydning for kontakt med andre familiemedlemmer (Cummins 2000; Aukrust 2006; Bakken 2007). Samtidig la de til rette for at de voksne skulle få erfaring med norsk. Gjennom å styrke de voksnes språkkompetanse ble de gitt en mulighet til en mer aktiv posisjon i oppfølging av egne

barns videre læringsprosesser. På den måten ble språkutvikling et felles prosjekt for barna og de voksne sammen. Dette kan minne om andre tiltak som familielæringsprosjekter, der grunntanken er å styrke familien som en helhet for å gi både barna og de voksne gode forutsetninger for videre utvikling (Hauge og Aamodt 2008).

Selv om flere av deltakerne ikke snakket norsk sto det sjelden i veien for kommunikasjon. At kommunikasjonen på kryss og tvers av språk gikk så uanstrengt kan ha en sammenheng med hvilken posisjon de ansatte tok i samhandlingen. Når de satte seg ned på gulvet og lekte samtidig som de snakket med foreldrene, ble avstanden mellom dem mindre. Latter var et sentralt virkemiddel i samhandlingen, selv om temaene kunne være alvorlige: kreftdiagnoser, krig, alvorlige funksjonsnedsettelse, skilsmisser, fattigdom og depresjoner. En som ikke har sittet på en av disse lekemattene ville aldri trodd at samtalen hørte til der blant leketog og rangler. Men det gjør de, og kanskje har mangfoldet i tema og den ufarlige stemningen også betydning for at de med lite norsk kompetanse våger seg ut i samtalen.

Flere av foreldrene var opptatt av at barna fikk erfaring med et rikt språkmiljø ved å delta i Åpen barnehage. En far som har innvandret fra Tyskland sa det slik: «Det er jo veldig blandet, det er mange barn her med både to og trespråklige foreldre. Og det er litt kult, selv om jeg har assimilert meg ganske langt, og snakker norsk så godt jeg kan.» (Intervju med far)

Han har tatt et valg på å snakke norsk med datteren, det er hverdagsspråket hans. Likevel synes han det er viktig at hun får være en del av et fellesskap der det er et mangfold i språk og kultur. Jeg ser dette som en del av hans reorientering av egen identitet, i tillegg til at det handler om hvordan han tenker om datterens plass i det

norske samfunnet. Han ønsker at deres felles språk skal være norsk. Samtidig er det viktig for ham at barnet hans tidlig blir vant til å være i et mangfoldig språkmiljø. Foreldrene har svært ulike utgangspunkt for å ha mulighet til å tilegne seg norskkompetanse.

Ved et bord sitter en kvinne fra Somalia alene, helt stille og blar i barneboken 1000 ord og bilder». Boka har bilder som viser aktiviteter og ting, hvert bilde har et ord både på norsk og engelsk. Hun blar i boka, og ser opp hver gang en av de ansatte passerer forbi. «Når vi har tid bruker vi å øve på norsk sammen med henne» sier en av de ansatte til meg. Det er utetid, og alle kler på seg selv og barna, og forsvinner ut. Kvinnen med boka blir sittende. «Vil du heller lese?» «Ja, han [sønnen] sover. Greit?» «Jada, det er greit, vi er rett her ute». Jeg setter meg ned sammen med kvinnen. Vi småprater mens vi blar sammen i boka, hun peker på bildene og uttaler ordene som står der. Ser spørrende på meg. Jeg bekrefter, justerer og bruker ordene i setninger. Hun forteller at hun har vært i Norge i litt over ett år. Sønnen hennes er snart 1 ½ og skal begynne i vanlig barnehage om noen måneder. Jeg spør om hun har tenkt på å begynne på norsk-kurs? Hun rister på hodet. Nei jeg er gravid igjen, og legger en hånd på magen sin. «Om ett år – kanskje.» (Feltnotat)

De åpne barnehagene tilbyr et språkmiljø for kvinner med begrensede språkferdigheter i norsk som ikke har tilgang på dette andre steder. De fleste språkkurs i norsk er organisert på en måte som gjør at en gruppe kvinner faller utenfor norskopplæringen, fordi de har ansvaret for barn under skolealder på dagtid. De samme kvinnene

har heller ikke tilgang på andre arenaer der de kan få språktrening i norsk. Åpen barnehage blir en arena der disse kvinnene kan komme og bruke språket i hverdagssituasjoner som påkledning, lek, matlaging og på turer. Utfordringen ligger i manglede kapasitet til å møte dem som trenger mer oppfølging. Det finnes noen få spesialtilpassede tilbud, men de fleste stedene mangler dette.

En mangfoldig møteplass

De åpne barnehagene jeg har besøkt har ikke integrering av innvandrere som uttalt målsetning. De har fokus på foreldrerolle, relasjoner, utvikling og samspill. Kanskje er dette hovedstyrken for denne arenaens evne til å fremme integreringsprosesser, fordi fokuset på foreldrerollen som noe allment favner både minoritets- og majoritetsbefolkningen. Et paradoks innenfor integreringsarbeidet er at tiltakene rettet mot integrering har en tendens til å bli segregerte tilbud for den gruppen som står «utenfor». Der representerer de åpne barnehagene i denne studien noe annet. Gjennom å ønske alle foreldre velkommen, tar de høyde for at alle foreldre har utfordringer og bekymringer, det er nivået som er ulikt (Daro, 2016). Deltakerne er like forskjellige som samfunnet de er en del av. Mangfold i foreldreskap og omsorgsroller så ut til å gi deltakerne trygghet i å kunne utøve foreldreskap på sin måte. Miljøet gav tilgang til rollemodeller og frihet for hver familie til å ta sine egne valg. Graden av tilknytning både til arenaen og menneskene som deltar var ulik, og det var noe av det deltakerne verdsatte. Veien ble til mens deltakerne gikk den, sammen. Det innebar at de gikk ulike ruter, men i dette rutenettet ble mennesker koblet sammen. Gjennom å delta i fellesskapet knyttet de kontakter, både nære og mer perifere relasjoner som kan få betyd-

ning for deres opplevelse av å bli akseptert og inkludert i samfunnet (Valenta 2008).

Foreldrene med innvandrerbakgrunn har ulike tanker rundt sin egen etniske identitet. Noen av dem ønsket å opprettholde en sterk kobling til hjemlandet, andre beskrev et ønske om å bli norsk. De har også ulike tanker om hvordan dette ville bli for barna deres. Dette samsvarer med det vi ser i andre studier (Berg og Lauritsen 2009; Fangen 2008). Samtidig søkte foreldrene jeg har møtt en felles identitet, å være *foreldre i Norge*. Flere av dem brukte Åpen barnehage som en setting for å forhandle en foreldrerolle de kunne stå i, i familieliv og i møte med samfunnet. Kanskje kan samhandlingen som skjer i møtene mellom barn og voksne med ulik bakgrunn forstås som det Gullestad beskrev som kulturmøter (Gullestad 2002: 78) – der identitet ikke forstås som noe rigid, men i stadig forhandling, omforming og endring. Og at vi gjennom slike møter kan se felleserfaringen med det å være norsk som en fleksibel identitet. Det kan gi rom for å være både like og ulike avhengig av tid, sted og sammenheng. En slik fleksibilitet, vil kunne gi større mulighet for å oppleve tilhørighet for barn og familier. Fordi det er akkurat det familiene jeg har møtt gjennom denne studien er, både like og ulike.

Mange mennesker er innom de åpne barnehagene i løpet av et år. Noen er der bare noen få ganger, andre er gjengangere over år. På denne måten vil mange i et lokalsamfunn ha med seg erfaringer og relasjoner fra denne arenaen, og en kan tenke seg at de erfaringene også vil få betydning når de treffer mangfold på andre arenaer, på idrettsplassen, på skolen og på lekeplassen. Åpne møteplasser kan være en måte å bygge lokalsamfunn, der ulike nettverk forenes som en motvekt til fragmenterte lokalmiljø (Eriksen 2011: 31).

Denne studien viser at åpne møteplasser som er attraktive for mange ulike mennesker kan bidra til en opplevelse av tilhørighet. I et integreringsperspektiv er det vesentlig å etablere møteplasser der minoritets- og majoritetsbefolkningen

møtes. Gjennom å utforske slike arenaer kan vi bygge forståelse for hva åpne møteplasser kan bidra med, og forstå mer av hva som er viktig for at ulike mennesker ser nytten av å delta på slike arenaer.

Referanser

- Adolfson, F., Martinussen, M. og Thyrahaug, A. M. 2011. *Familiens hus – organisering og faglige perspektiver*. Tromsø: RKBU Nord, Universitetet i Tromsø.
- Aukrust, V. G. 2006. *Tidlig språkstimulering og livslang læring: en kunnskapsoversikt*. Oslo: Pedagogisk forskningsinstitutt, Universitetet i Oslo.
- Bakken, A. 2007. *Virkninger av tilpasset språkopplæring for minoritetspråklige elever: en kunnskapsoversikt*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Baumeister, R. F., Leary, M. R. og Steinberg, R. J. 1995. The need to belong: Desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological Bulletin* 117 (3): 497–529.
- Berg, B. 2010. *Eksilets stoppesteder: fra flukt og asyl til integrering og transnasjonale liv*. PhD-avhandling (112). Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Berg, B. og Lauritsen, K. 2009. *Eksil og livsløp*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bing, V. og Abrahamsson, A. 2011. Vem annars ska göra det vi gör – om socialt arbete på familjecentral. *Socialmedicinsk Tidskrift* 88(2): 144–154.
- Bulling, I. S. 2016. Stepping through the door – exploring low-threshold services in Norwegian family centres. *Child & Family Social Work* [Internett]. doi: <10.1111/cfs.12343>.
- Charmaz, K. 2014. *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide Through Qualitative Analysis*. 2nd Edition. London: Sage.
- Cummins, J. 2000. *Language, Power, and Pedagogy. Bilingual Children in the Crossfire*. ProQuest ebrary: Multilingual Matters. Tilgjengelig fra: <<https://ebookcentral-proquest-com.eazy.uin.no/lib/nord/detail.action?docID=977766>> [Lest 26.10.2016].
- Dahl, E., Bergli, H. og van der Wel, K. A. 2014. *Sosial ulikhet i helse: en norsk kunnskapsoversikt*. Oslo: Høgskolen i Oslo og Akershus.
- Daro, D. 2016. A public health approach to prevention: What will it take? *Trauma, Violence & Abuse* 17(4): 420–421.
- Eriksen, T. H. 2011. Hva betyr vi? I: Eriksen, T. H. og Næss, H. E., red. *Kulturell kompleksitet i det nye Norge*. Oslo: Unipub AS.
- Fandrem, H. 2011. *Mangfold og mestring i barnehage og skole: migrasjon som risikofaktor og ressurs*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Fangen, K. 2008. *Identitet og praksis: etnisitet, klasse og kjønn blant somaliere i Norge*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Fangen, K. 2011. *Deltagende observasjon*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Gamst, M. og Martinussen, M. 2012. *Familiens hus/familiesenter: Nasjonal kartleggingsundersøkelse av norske kommuner*. Tromsø: RKBU-Nord, Universitetet i Tromsø.
- Goth, U. G. S. og Berg, J. E., red. 2014. *Folkehelse i et norsk perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Granovetter, M. S. 1973. The strength of weak ties. *American Journal of Sociology* 78(6): 1360–1380.

- Gullestad, M. 2002. *Det norske sett med nye øyne: kritisk analyse av norsk innvandringsdebatt*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hagerty, B. M. K. m.fl. 1992. Sence og belonging: a vital mental health concept. *Archives of Psychiatric Nursing* VI(3): 172–177.
- Hauge, A. og Aamodt, S. 2008. *Familielæring og andre modeller innenfor flerkulturell opplæring*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haugland, R., Rønning, J. A. og Lenschow, K. 2006. *Evaluering av forsøk med familiesentere i Norge 2002–2004*. Tromsø: RKBU-Nord, Universitetet i Tromsø.
- Haugset, A. S. 2014. *Åpne barnehager i Norge: organisering, bruk og betydning*. Steinkjer: Trøndelag forskning og utvikling.
- Johannesen, B. O. og Appoh, L. 2016. "My children are Norwegian but i am a foreigner". *Nordic Journal of Migration Research* 6(3).
- Kalkman, K. 2017. *Day Care as an Integrational. Arena and Inclusive Environment: Newcomer Migrant Girls' Sociocultural Transitions and Negotiations of Identity, Home and Belonging*. PhD-avhandling (67). Trondheim: Norwegian University of Science and Technology.
- Lindhart, E. M. og Askeland, U. 2016. «Hvis du spør meg...» Foreldreblikk på mat og måltider i en barnehage med mange etniske minoriteter. I: Bakken, Y. og Solbue, V., red. *Mangfold i barnehagen: fra politisk vilje til flerkulturell virkelighet*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Malsow, A. 1954. *Motivation and Personality*. New York: Harper.
- Markussen, E., Frøseth, M. W. og Grøgaard, J. B. 2009. *Integrert eller segregert? Om spesialundervisning i videregående opplæring like etter innføringen av Kunnskapsløftet. Evaluering av kunnskapsløftet- gjennomgang av spesialundervisning*. Oslo: NIFU STEP.
- NOU (2011:14) *Bedre integrering, mål strategier, tiltak*. Oslo.
- Qualitative Solution and Research International. 2015. NVivo qualitative data analysis software. Melbourne, Australia: QSR International.
- Semb, R., Borg, M. og Ness, O. 2016. Tilpasning eller tilbaketrekning? – Tilhørighetsstrategier blant unge voksne med rus og psykiske helseproblemer. *Tidsskrift for velferdsforskning* 19(3): 204–220.
- SSB. 2017a. *Arbeidsledighet blant innvandrere, registerbasert, 4. kvartal 2016*. [Internett]. Statistisk sentralbyrå Tilgjengelig fra: <<https://ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/innvarbl>> [Lest 24.03.2017].
- SSB. 2017b. *Nøkkeltall for innvandring og innvandrere*. [Internett]. Statistisk sentralbyrå Tilgjengelig fra: <<https://www.ssb.no/innvandring-og-innvandrere/nokkeltall>> [Lest 31.03.2017].
- Stern, D. N. og Randers-Pehrson, Ø. 2003. *Spedbarnets interpersonlige verden*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Tingstad, V. og Kvamstad, V. 1998. *Åpen barnehage. Kvinnecafé eller møteplass med barnet i sentrum?* Trondheim: Norsk senter for barneforskning.
- Valenta, M. 2008. *Finding Friends After Resettlement: a Study of the Social Integration of Immigrants and Refugees, Their Personal Networks and Self-work in Everyday Life*. PhD-avhandling (32). Trondheim: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Vedeler, G. W. 2011. *Åpen barnehage – et foreldrestøttende tiltak*. Mastergradsavhandling. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

Ingunn Skjesol Bulling er stipendiat, ansatt ved Nord universitet og ph.d-student ved Institutt for sosialt arbeid Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, NTNU. Hun er utdannet vernepleier og har en

mastergrad i funksjonshemming og samfunn. Mastergradsavhandlingen hennes har tittelen «Barnet er helt» og har fokus på samhandling rundt barn og unge med sammensatte behov i en kommune. Denne artikkelen er en del av hennes ph.d.-arbeid som utforsker helsefremmende perspektiv i «Familiens hus», en modell for samlokaliserte tverrfaglige kommunale tjenester for barn og unge.

Ingunn Skjesol Bulling, Nord universitet, Postboks 2501, NO-7729 Steinkjer, Norge. E-mail: Ingunn.s.bulling@nord.no